

PROLOG

31 mei 1969

Er was een bepaald gevoel dat ik had voordat ik een zaal toesprak en soms ook voor een minder openbare maar desondanks belangrijke gebeurtenis, een gebeurtenis die gevolgen voor mijn leven zou kunnen hebben – het toelatingsexamen voor rechten bijvoorbeeld, dat ik had afgelegd in een zaal op de campus van Harvard. Het gevoel was een soort geconcentreerde blijde verwachting, het was net een druk in mijn borst, maar het werd nooit echt veroorzaakt door zenuwen. Ik was altijd goed voorbereid, en ik wist altijd dat ik het kon. Daardoor was het gevoel een besef van mijn eigen bekwaamheid in combinatie met de wetenschap dat ik op het punt stond een prestatie te leveren waarvan de meeste mensen, al dan niet terecht, dachten dat ze er niet toe in staat waren. En die wetenschap droeg bij aan het laatste aspect van het gevoel, en dat was eenzaamheid: de eenzaamheid van het ergens goed in zijn.

De kandidaatsbul werd op Wellesley uitgereikt op het grasveld bij de bibliotheek en ik zou spreken na Edward Brooke, een senator voor Massachusetts. Ik zat in mijn zwarte toga en met mijn baret op mijn hoofd op het tijdelijk neergezette podium naar hem te luisteren. Mijn vader was uit Park Ridge in Illinois gekomen, zonder mijn moeder en mijn broers, en hij zat heel ver naar achteren. Ik zou de allereerste studente zijn die sprak op een buluitreiking op Wellesley College.

Ik had de nacht ervoor weinig geslapen doordat ik mijn toespraak nog had moeten afmaken en te kampen had gehad met weemoed. Hoewel Wellesley tijdens alle beroering van de afgelopen vier jaar bijna een gênant beschutte plek was gaan lijken,

had ik het heerlijk gevonden om er te studeren, want ik hield van de groene gazons en het meer, van de gelambriseerde lokalen waarin ik had geluisterd naar colleges over Spinoza en kwantummechanica en had gediscussieerd over wat het inhield om in een rechtvaardige samenleving te leven, en ik hield natuurlijk van mijn vriendinnen, die nu alle kanten op gingen.

De toespraak van senator Brooke begon op zijn eind te lopen, en hij had het nog steeds niet expliciet gehad over de recente protesten of moordaanslagen, de burgerrechtenbeweging of Vietnam. Toen begreep ik dat het mijn taak was om dat allemaal aan de orde te stellen. In zekere zin had ik dat al begrepen voordat de ceremonie zelfs maar was begonnen, en het was de reden geweest waarom mijn jaargenoten en ik erop hadden aangedrongen dat er een studente zou spreken. Maar de toespraak die ik had geschreven leek ineens ontoereikend, en ik wist dat ik de senator om te beginnen zou moeten tegenspreken, namens een andere generatie, vanwege zijn ontwijkende gedrag. Want ik zou daar achter de kathedraal staan en het was mijn plicht om dat te doen.

Ruth Adams, de *rectrix magnifica* van Wellesley, introduceerde me door te zeggen dat ik was afgestudeerd in politicologie en voorzitter was van de studentenraad en door me te omschrijven – misschien was dat een waarschuwing of was de wens de vader van haar gedachten – ‘als iemand met een goed humeur, goed gezelschap en een goede vriendin van ons allemaal’.

Er leek geen eind te komen aan de wandeling naar de kathedraal en vervolgens was die al voorbij, voorgoed voorbij. Er zaten heel veel mensen voor me, voornamelijk onbekenden en enkele vertrouwelingen. Ik begon met te zeggen: ‘Ik ben heel blij dat juffrouw Adams duidelijk heeft gemaakt dat ik hier vandaag spreek namens ons allemaal, namens alle vierhonderd studentes. En ik bevind me in een vertrouwde situatie doordat ik moet reageren, iets wat onze generatie nu al een hele tijd doet. We zijn nog geen leiders, hebben nog geen macht, maar we beschikken wel over het onontbeerlijke element van een kritisch en opbouwend protest,

en ik merk dat ik even kort moet reageren op enkele dingen die senator Brooke heeft gezegd. Het mag niet te lang duren omdat ik nog een toespraakje moet houden.

Het probleem met louter empathie voor verklaarde doelstellingen is deels dat we met die empathie niets opschieten. We hebben heel veel empathie gehad, we hebben heel veel sympathie gehad, maar we vinden dat onze leiders de politiek al te lang beschouwen als de kunst van het mogelijke. En nu is het de uitdaging om de politiek te beoefenen als de kunst om het schijnbaar onmogelijke mogelijk te maken.’

Ik voelde iets verschuiven in het publiek, voelde dat er partij werd gekozen: mensen die het respectloos vonden dat een studente een senator berispte en mensen die het, in aanmerking genomen wat er op het spel stond, bewonderenswaardig vonden. Er waren er ook, en dat was wellicht de meerderheid, die niet opletten: die mensen heb je altijd. Maar de verdeling die ik had veroorzaakt – ik zou liegen als ik zei dat ik daar geen kracht uit putte.

Ik wist dat de rest van mijn toespraak in elk geval goed en misschien uitstekend zou verlopen; goed had ik in eigen hand, maar uitstekend was waziger en onzekerder, en kwam voort uit de wisselwerking tussen mij en het publiek. Maar ik wist nog niet dat mijn toespraak, waarschijnlijk door het onvoorbereide gedeelte, zou resulteren in een staande ovatie van mijn jaargenotes; ik wist niet dat die staande ovatie veel ouders van mijn jaargenotes in het verkeerde keelgat zou schieten of hen kwaad zou maken en in sommige gevallen nog decennia lang een familiale steen des aanstoots zou blijven (mijn vader zei na afloop vol spot: ‘Je klonk als een hippie daar op dat podium’), en ik wist niet dat mijn toespraak de aandacht van de nationale media zou trekken, onder andere van het blad *Life*. Maar ik herinner me duidelijk dat ik het gevoel had: de geconcentreerde blijde verwachting, mijn bekwaamheid, mijn eenzaamheid. Ik begreep hoe ik overkwam op de andere studentes en hun familie: een idealistische jonge vrouw

die vol zelfvertrouwen achter het spreekgestoelte stond, hoewel ik me in mijn eigen lichaam bevond, mezelf wás, en mijn stem hoorde, die werd versterkt over het grasveld. Het gevoel zat in de versmelting, in de gelijktijdigheid van hoe ik voor anderen leek en wie ik werkelijk was. Achteraf denk ik dat ik op dat moment – ik had het eerder gevoeld, maar nooit echt zo sterk – mijn eigen unieke toekomst voorvoelde.

DEEL I

Het sprookje

TOEN IK HEM VOOR HET EERST ZAG, vond ik hem net een leeuw. Hij was een meter achtentachtig, hoewel ik toen alleen wist dat hij lang was. En hij leek zelfs nog langer doordat hij fors en lang was, niet mager en lang. Hij had brede schouders en een groot hoofd, en zijn haar was centimeters langer dan het later zou zijn, wat de aandacht vestigde op de rossige kleur ervan; zijn baard had dezelfde tint. Ik zal hem wel een knappe leeuw hebben gevonden, maar zelfs vanuit de verte leek hij zo van zichzelf vervuld dat zijn knappe uiterlijk erdoor werd geneutraliseerd. Hij leek iemand die meer zuurstof gebruikte dan waar hij recht op had.

Ik nam dit allemaal waar in een studentenhuiskamer op de juridische faculteit van Yale, in de herfst van 1970 – tijdens mijn tweede jaar rechten en zijn eerste. Ik was er met mijn vriend Nick, en Bill sprak met zijn harde, hese stem met een zuidelijk accent tegen een groepje van vijf of zes andere studenten. Hij verklaarde vol enthousiasme: ‘En dat niet alleen, we kweken de grootste watermeloenen ter wereld!’

Nick en ik keken elkaar aan en begonnen te lachen. ‘Wie is dat?’ fluisterde ik.

‘Bill Clinton,’ fluisterde Nick terug. ‘Hij komt uit Arkansas en hij praat over niets anders.’ Nicks volgende opmerking was op de juridische faculteit van Yale minder opmerkelijk dan het feit dat Bill uit Arkansas kwam. ‘Hij heeft met een Rhodesbeurs aan Oxford gestudeerd.’

Nadat ik was toegelaten tot zowel Harvard als Yale besloot ik waar ik heen zou gaan met behulp van een regel die ik voor mezelf had vastgesteld toen ik nog zo jong was – waarschijnlijk zat ik in de derde of vierde klas – dat ik me moeilijk een tijd kon heugen dat ik me er niet aan had gehouden. Hoewel ik er nooit met iemand over had gesproken, noemde ik hem in gedachten de regel van twee: als ik niet precies wist wat ik moest doen, maar ik kon twee redenen bedenken die ervóór waren, deed ik het. Als ik twee redenen kon bedenken die ertegen waren, deed ik het niet. Soms waren er natuurlijk situaties waarin er zowel twee of meer redenen vóór als tegen iets waren, maar dat gebeurde niet vaak.

Moest ik in de derde van de middelbare school Latijn kiezen? Omdat ik had gehoord dat het een voortreffelijke leraar was en omdat het me zou helpen bij het toelatingsexamen voor de universiteit – ja.

Moest ik naar het uitstapje van de jongerengroep van mijn kerk in Gebhard Woods State Park gaan als ik daardoor het feestje voor de zestiende verjaardag van mijn vriendin Betty zou missen? Omdat de datum van het uitstapje eerder was bekendgemaakt en omdat iets wat door een kerk was georganiseerd per definitie ethischer was dan een feestje – ja.

Moest ik me een suikerbroodkapsel aanmeten? (Ja.) Moest ik geschiedenis als hoofdvak kiezen? (Nee.) Moest ik politicologie als hoofdvak kiezen? (Ja.) Moest ik aan de pil gaan? (Ja.) Moest ik een zwarte rouwband dragen nadat dr. King was vermoord? (Ja.) Dat mijn ‘redenen’ vaak gewoon mijn eigen voorkeur verwoordden, ontging me niet. Maar wat gaf dat in de beslotenheid van mijn eigen hoofd?

De redenen waarom ik uiteindelijk voor Yale koos waren (1) de inzet van Yale voor overheidsdiensten en (2) toen ik op een feestje op de juridische faculteit van Harvard was nadat ik daar was aangenomen, verkondigde een professor dat Harvard niet meer vrouwen nodig had. Net als op Yale bestond op Harvard op dat moment ongeveer tien procent van de rechtenstudenten uit vrou-

wen, en ik kwam enigszins in de verleiding om me alleen in te schrijven om die professor dwars te zitten. Maar slechts enigszins.

Op een avond in maart 1971, kort na de voorjaarsvakantie, was ik aan het studeren in de juridische bibliotheek, die zich in een markant gotisch gebouw bevond. De bibliotheek was gevestigd in een lange zaal vol studienissen. Grote, gewelfde glas-in-loodramen verzezen boven de boekenplanken en er hingen bronzen kroonluchters aan het houten plafond.

Ik zat al ongeveer anderhalf uur in een studienis, en telkens wanneer ik mijn ogen opsloeg, keek ik Bill Clinton aan – de leeuw. Hij zat ongeveer zes meter bij me vandaan op een tafel te praten met een man die ik niet kende. Ik vroeg me af of Bill me soms voor iemand anders aanzag. Aan de andere kant zaten er in mijn jaar maar zevenentwintig vrouwen, dus kon het niet al te moeilijk zijn om ons uit elkaar te houden.

Ik stond op, liep naar hem toe en zei: ‘Ik merk dat je naar me kijkt. Kan ik soms iets voor je betekenen?’ Ik stak mijn hand uit. ‘Ik ben Hillary Rodham.’

Hij glimlachte langzaam en van oor tot oor, en zei met zijn warme, hese, zuidelijke stem: ‘Ik weet wie je bent.’ (O, die glimlach van Bill Clinton! Er is meer dan vijfenveertig jaar verstreken sinds die avond in de bibliotheek en het is weleens door me heen geschoten dat zijn glimlach misschien mijn ondergang is geweest.) Hij voegde eraan toe: ‘Jij hebt op damesdag professor Geaney op zijn vingers getikt.’

Dat – de damesdag – was een ritueel dat in acht werd genomen door enkele professoren die maar één keer per semester iets aan vrouwelijke studenten vroegen, op een vastgestelde dag. Maar professor Geaney, die fiscaal bedrijfsrecht gaf, een college voor gevorderde studenten dat Bill niet volgde, voerde de traditie nog verder door dan de meesten. Elke Valentijnsdag begon de professor zijn college met de mededeling dat het damesdag was en nodigde hij alle maagden uit zich voor in de zaal te verzamelen.

Toen hij dat een paar weken geleden had gedaan, was ik samen met de twee andere vrouwen in de groep opgestaan, maar waren we op onze plaats gebleven, zoals we van tevoren hadden afgesproken, en ik had namens ons alle drie het woord gevoerd. Ik zei: ‘Dit is een beledigend gebruik dat niet thuishoort binnen een academische setting. De aanwezige vrouwelijke studenten horen te worden behandeld als volwaardige leden van de gemeenschap op deze juridische faculteit, met dezelfde rechten om aan dit college deel te nemen als de mannelijke studenten.’

Toen ik was uitgesproken had ik iets van de uitdagende volvoering ervaren die ik had gehad tijdens de buluitreiking op Wellesley, en dat gevoel was er niet minder op geworden toen professor Geaney had gezegd: ‘Goed dan, juffrouw Rodham. De dames mogen blijven waar ze zijn, maar aangezien u er vandaag blijkbaar bijzonder op gebrand bent uw standpunten kenbaar te maken, mag u onze bespreking beginnen door de zaak van Gregory contra Helvering samen te vatten.’

‘Heel graag,’ zei ik.

In de bibliotheek zei ik tegen Bill Clinton: ‘Ja, dat was ik.’

Bill verhief zich van het bureau, in zijn volle een meter achtentachtig, met zijn rossige haar en baard, en pakte mijn nog altijd uitgestoken hand (ik was een meter vijfenzestig). Hij zei: ‘Het is een genoegen je officieel te leren kennen. Ik ben Bill.’

‘Wil je soms bij de rechtswinkel gaan werken?’ vroeg ik. Ik werkte al anderhalf jaar als vrijwilligster bij de rechtswinkel in New Haven.

Dat leek hij gemakkelijk te vinden, al begreep ik niet waarom. Onze handen bewogen niet meer, maar hielden elkaar nog steeds vast – zijn hand was enorm groot – toen hij zei: ‘Misschien. Zou je soms eens ergens een kop koffie willen gaan drinken om het te bespreken?’

Terwijl ik mijn hand terugtrok, zei ik: ‘Als je overweegt van de zomer bij de winkel te gaan werken, moet je je zo snel mogelijk aanmelden. De plaatsen zijn altijd zo vergeven.’

‘Nee, ik ga in Florida dingen organiseren voor McGovern. Maar wat vind je van die kop koffie?’

Vroeg hij me mee uit? Binnen enkele seconden overwoog ik die mogelijkheid en zette ik haar van me af. Daar waren toevallig twee redenen voor. De eerste was dat Bill Clinton een voelbaar ongeduldige en inhalige energie had, en die energie was op de juridische faculteit van Yale weliswaar niet uniek, maar was bij hem extremer dan bij de meesten. Hij wilde onmiskenbaar iets van me, maar het leek onbevattelijk dat het iets romantisch was. En het leek niet onbevattelijk omdat mannen geen belangstelling voor me hadden; soms hadden ze dat, maar de mannen die belangstelling voor me hadden, waren nooit buitensporig charismatisch en knap.

Zodoende deed ik niet opzettelijk ongenaakbaar, deed ik niet gereserveerd toen ik zei: ‘Tot het weekend heb ik het druk, maar op zaterdagmiddag heb ik tijd om met je af te spreken.’

De ruimte in de rechtswinkel waar we de intakegesprekken voerden, bevatte vier bureaus en één reusachtige archiefkast, en toen ik er op vrijdagochtend arriveerde, was Fred, een andere rechtenstudent, al aanwezig en aan het bellen. Hij trok twee keer op een vriendelijke manier zijn wenkbrauwen in mijn richting op terwijl hij in de hoorn zei: ‘Helaas behandelen we geen strafzaken, maar ik kan u de naam geven van een vrijwilligersorganisatie van advocaten.’ Ik zette mijn lichtbruine leren tas onder een bureau. Elk semester werkten er ongeveer dertig studenten in de winkel – in het eerste semester kreeg je er studiepunten voor, en daarna leverde het punten noch geld op, wat we gekscherend een goede oefening noemden voor een carrière als pro-Deoadvocaat – dus had niemand in die ruimte een eigen bureau. Ik zat nog niet of de telefoon op mijn bureau ging al en de rest van de ochtend voerde ik intakegesprekken, net als Fred en een andere student die Mike heette en die na mij was binnengekomen. De overgrote meerderheid van de bellers konden we niet helpen – hun inko-